

Kaposvári történetek

Kerékgyártó István: Makk ász az Olajfák hegyén

Kerékgyártó István második könyvét 2003-ban adta ki a pécsi Jelenkor Kiadó. Mondhatnám, hogy a szerző 50. születésnapjára, ha az életkor esztétikai kategória lenne. Hogy mégis van jelentősége a szerző korának, azt a regény témája – a „létező szocializmus” idején egy kisvárosi családban növekvő kamasz ismerkedése az élettel – indokolja. Gagarin űrrepülése idején vagyunk, s a kitűnő megfigyelő író irónikus szeretettel emlékezik ezekre a hatvanas évekre. Nincs szó a *Gothár Péter* ábrázolta „nagy generációról” és a „lost generation” emléképe sem idéződik fel a regény olvasójában. *Krúdyt* és talán *Mikszáthot*, *Mészölyt*, *Vámos Miklóst*, *Kunderát*, *Hrabalt*, *Paralt* és fiatalabb testvérüket: a kortárs cseh prózát reprezentáló *Jiri Hajiceket* – aki a moldavitot (zöld ásványt), kutató kortársainkról írt kitűnő regényt – idézi számomra a vesébe látó realista elemzéseket, elnéző, megbocsátó, talán nem túlzás: barátságos beleenyugvó szeretettel elfogadó módon csokorba gyűjtő, s egy új immáron esztétikai minőségbe emelő regény. A *Makk ász az Olajfák hegyén* tárgya: az egyszerű volt gyermekkor, a naphalra horgászó piros nyakkendős úttörő egy esztendeje a kisváros Zöldfa utcájában. Hiányoznak az utólagos bölcselkedések – az író nem akarja leleplezni a Kádár-kor hazugságra épített világát, nem mond ítéletet, hanem egyszerűen sorsokat ír le, emberi kapcsolatokat ábrázol, atmoszférát teremt.

Ezekben a finoman ábrázolt emberi viszonylatokban távlat érződik, s ez a távlat emeli ki megannyi kortárs szépirodalmi mű közül. Az író stílusát a látás élessége alakítja, az elbeszélő kedély, az életszeretet, a részvét, a hőseit –kivétel nélkül mindegyiküket! – megérteni vágyó magatartás. Nem gondolom, hogy azoknak van igazuk, akik elrajzolt görbe tükröt, karikatúrákat látnak a regény alakjaiban.

Ezek az alakok kivétel nélkül élnek, a helyzetek és a beszélgetések természetesek, s a regény anekdotikus elemei egy darab kisvárosi Magyarország a hatvanas évek végéről. A recenzens hozzáteszi: a Cukorgyár, a Vöröshadsereg utca, az ÉDOSZ Kultúrház, a Kék egér kocsmá, a Malom-árok és a többi jól felismerhető helyszín igazán kaposvárivá is teszi a művet, s szülővárosom történetét, a kor köznapjait ismerőként a megfigyelések valódiságát is örömmel igazolom. Ha *Bernáth Aurél Így éltünk Pannóniában*, vagy *Gyergyai Albert Anyám meg a falum* és *A falutól a Városig* című, szelíd szeretettel emlékező esszéregényeinek korrajzi hitelességét számomra nagyszüleim és szüleim, rokonaim történetei igazolták (újabbán *Lévai József* a régi Kaposvárról, neves kaposiakról összegyűjtött történetei), úgy igazolhatom én is az iskolai ünnepek, békenagygyűlések programjainak, a kisvárosi fuvaros-kocsmák, a borbélyok, a televízió hőskorában élők szókészletének, beszédfordulatainak hitelességét. (Kerékgyártónak 30 évvel ezelőtt pécsi egyetemistaként jelent meg

egy kis írása, melyből érezni, látni lehetett a Kaposvárra érkezés, a hazatérés örömét. Számomra tehát van előképe ennek az elnéző szeretettel megírt regénynek – melyet folytatásokban a Kossuth Rádióban a Déli Krónika előtt immár százezerek hallgathattak.) A szerző meghatott romantikus szeretete – ahogy én látom – a kötet nagyobbik részében inkább ironikus, az egyházat (pontosabban a helyi plébánost!) bemutató oldalakon kifejezetten pajzán. Mert miért is dönt úgy egy éppen tizenéves – megelégedve harmadrendi ferences nagyapja szelid erőszakosságát –, hogy ezentúl nem fog templomba járni? Ahogy a család beszél, viselkedik, amit az iskolában hall, amit leskelődve lát, amiről a barátok beszélnek – minden a világ (és benne a gyermek) zavartságát bizonyítja. A gyermeki hit elvesztésén nincs mit csodálkoznunk. Hogy az ember először betűt vet, aztán számot s végül keresztet – az ma sem az általános iskola felső tagozatának tananyaga, tapasztalatvilága.

A regény mottója az író ars poetica-értékű visszaemlékezése:

„Naphal roston, kapros szósszal nyakon öntve – ez áll az étlapon. – Naphal? De hisz az nem ehető! – támadok a készségesen várakozó pincérre. – Az a gyöngyházfényű, narancsvörös hasú halacska? – Kérem, én már csak szeletben látom, úgy kapjuk. Ilyen tenyérszíni – mutatja felém kifeszített párnás tenyerét.

Akkor mégis a macskának volt igaza, rémlenek föl bennem annak a negyven év előtti fájdalmas, szép, színes tavasznak a tarkabarka üvegcserepei...”

A regény szerkezete 20–30 oldalas tömbökben kilenc szín egymásutánjára épül. Nemcsak hangulatokat közvetítenek ezek, miközben előrevetítenek valamit a történetekből, hanem különleges ritmust is kap ettől, valami kaleidoszkópszerűt a regény. *Sárga* (Aranysárga volt a cseresznye az udvari fán, ha beérett, szalmasárgák voltak a kismacskák vízben ázó fejcskéi, viaszsárga lehetett a halott Petres arca, mézsárga volt a kamillatea, amelyet nagyapám ivott: lensárga a búslakodó Jézus szakála, és persze sárgán virított a nárcisz és aranyeső azon a tavaszon nagyanyám kertjében.) Aztán a *kék* (tintakék ég, molnárkék munkásruha, szilvakék a vándorfényképész félrechapott bársony barette, nefelejcskéi a Nagymama szeme). *Barna* (aranybarna gesztenyeméz, csokibarna a partvis szőre, őzbarna a nagyapa feneketlen táskája, dohánybarna Gyula bácsi titkos irkája). *Vörös* (rubinvörös otelló, narancsvörös császárkörte, rozsdavörös a Cili bundája, skarlátvörös a csali trágyagilisza, meggypiros álmai pejparipája). *Fekete* (Nyamburu bőre mint a tojásbrikett, bogárfekete a víz tükre a vödörben, fekete Gyula bácsi ünneplős öltönye mint a medveszar). *Fehér* (vattafehér gőz, opálfehér füst, patyolatfehér Nyamburu köntöse, Kilinya jeges csúcsa + *Kikuyu nyelven az eső nyamburu* – és persze bevillan Karel Blixen bárónő története (*Volt egy farmom Afrikában*)). *Ezüst* (az első Kékes televízió képernyőjén az ugráló pontocskák, Gagarin űrhajója, Gyöngyi arca is ezüstben fürdött a képernyő előtt, amikor először fogta meg a kezét). *Szürke* (acélszürke volt a vágóhíd zsiradéka, seregélyszürkék a dísztribün vendégei, szürkésfehérek a kugligolyóként égre hajított békegalambok, palaszürke volt a cukorgyár műhelyében készült Voszok rakéta, és egérszürke a munkásörök uniformisa, dobtaras géppisztolya). *Zöld* (a süvölvény borsók és lazácska káposztafejek, zsenge zöld fény szitált a szomorúfűz földig boruló ágai közé,

smaragdzöldben fürdött arcunk titkos találkahelyünkön, zöld spirálfüzetre váltotta Gyula a régít, mert ez a remény színe, zöldnek, éretlennek éreztem magam, amikor Gyöngyi átölelt, és persze Zöldfa volt az utcánk neve is, ahol mindez történt.)

A szomszédos laposabb, a vizektől is nyitottabb Tolna szülötte, *Mészöly Miklós* Somogyot a dombok és völgyek „kietlenül bensőséges harapófogójában” – mindig isten háta mögöttinek látta. Talán az sem véletlen, hogy Erdélyország és Biharország odalévén, ma egyedül Somogyországot emlegetjük így hazai tájaink közül. Kerékgyártó István a bevezetőben említett írókhoz hasonlóan a legnemesebb szépírói hagyományokat, a fordulatos cselekményvezetést, a meseszöveget folytatja. A finom részleteket felvillantó, már-már elégikus közelítéseket képes együtt megjeleníteni a realista (néha naturalisztikus) ábrázolással, s ez prousti köddé képes válni, máskor éppen a szociográfikus hitelességet érezzük, vagy éppen Moliere-nél vagy Gogolnál tapasztalt iróniát, szarkazmust. (*Dobos László* megfigyelése.)

Gellér B. István borítóterve a kiskamasz megfigyeléseit, a felnőttek világból való kiábrándulását éppúgy kifejezi, mint az író érzelmes szeretetét. Mert a regénybeli esztendő végére rájön mennyi szép van a világban. Jön a nyár, szülei SZOT beutalót kaptak júliusra, a politikusok apja szerint arról beszélnek, hogy aki nincs ellenünk, az velünk van, s ezen a felnőttek meglepődtek, „mert az én családom tagjai nem akarnának övelük lenni, ellenük viszont nem mernek. Hogy mit akarnak? Gyula minél szebb nyulakat, Franciska színes fonalakat, Menyus lustán semmit tenni, Margit békés holdtöltéket, anyám egy kis változást a mindennapokban, apám gyarapodást, Mami azt, hogy minél kevesebbet lássa nagyapámat, a Papa pedig azt, hogy rózsavári paradicsomában mindenkit túléljen. Hogy hagyják már végre békén őket. Én viszont beérem a bőséges naphalzsákmánnyal, és megkísérlem kicsit halogatni a felnőtté válást...” A „vörös” Gyulát már egyre többen a „nyulas” Gyulának ismerik. Elmúlt, talán igaz sem volt ez a kor, gondolnánk – s amikor indulattal, s ne vitassuk: joggal kérjük számon a történelemtől egyéni életsorsainkat – fontos tudnunk: akkor voltunk fiatalok.

És velünk éltek kisöcséink is, akik jó úttörők voltak. (Vagy nem.)

Köröttünk a felnőtt világ tele félelemmel, reménykedéssel, büszkeséggel és persze ostobasággal – élni segítő humorral és szolidaritással. Egy kisfiú emlékei negyven év múltán hiteles korrajzot adnak, s ami az igazi művészet küldetése: a lélekben zajló változásokról is képes tudósítani, olvasmányosan, derűsen, fordulatgazdagon, szép, gördülékeny stílusban. Jó szívvel ajánlom olvasásra.

(*Jelenkor Kiadó, 2003*)